

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

HISTORIE PLETENÍ

Martina Syrovátková

Slovo úvodem

Textilie provází člověka na jeho pouti už celá staletí. Již v ráji projevila Eva touhu, poté, co okusila jablko poznání, se přiodít alespoň **fíkovým listem**. Mezitím prošla výroba textilií i textilie samotné velmi revolučními změnami. V současnosti lze bez obav říci, že navrhování a výroba textilií povýšily na umění, které je velkým byznysem a hýbe našimi životy.

Každá rukodělná technika prošla samostatným vývojem, který je ovlivněn geografickou polohou daného regionu. Existuje velké množství etnologických i archeologických dokladů o tom, že si venkovští lidé i na našem území odedávna spoustu běžně užívaných potřeb vyráběli doma a že s nimi (v pozdějších dobách) i obchodovali. K první specializaci rukodělných technik dochází ve středověku, kdy vznikaly ve městech první cechy. Vznikala nová specializovaná odvětví původních oborů. K tomuto technologicky i výtvarně velmi plodnému období se pro inspiraci vracejí umělecká řemesla dodnes. Přesto však řemesla na venkově nezanikla. Ženy předly, tkaly, pletly a vyšivaly, muži zpracovávali dřevo, kůži, proutí.

Druhá polovina XIX. století však znamenala velkou změnu. Došlo ke specializaci regionů z hlediska zemědělské výroby, která byla doposud hlavním zdrojem obživy většiny obyvatelstva. Tam, kde bylo málo úrodné půdy museli obyvatelé hledat nový zdroj obživy. A tak začali zpracovávat lehce dostupné přírodní materiály a vytvářet nové druhy zboží. S tím obchodovali v oblastech, kde po takovém zboží byla poptávka. Tak vznikaly celé oblasti specializované na jeden druh výroby (vizovicko – výroba náradí, vamberecko – výroba paličkované krajky), nebo pouze jedno místo vyhlášené svým produktem (Kelč u Hranic – výroba dýmek).

Státní úředníci si v tomto období uvědomili ekonomický přínos rukodělných technik pro život venkova a začali je sledovat a podporovat. Roku 1879 byl ve Vídni založen Školský ústav pro domácí průmysl s pobočkou v Praze. Nedlouho nato začaly vznikat další řemeslné školy: tkalcovská, košíkářská, dřevozpracující, krajkářská, atd. Tvorba těchto škol byla hojně prezentována i na různých výstavách.

Na počátku XX. století se vykrystalizovaly dva směry: výrobci a pedagogové řemesel se snažili vyhovět požadavkům zákazníků při současném zachování původní technologie výroby. Vznikala družstva, jako např. pražská Zádruha nebo Moravská ústředna pro lidový průmysl, která tyto výrobky prodávala. Protipólem se stalo uměleckoprůmyslové výtvarnictví

zastoupené Artělem (rok vzniku 1908), který založili výtvarníci a historici umění. Návrhy výtvarníků ovšem realizovali zkušení výrobci. Na Artěl v roce 1914 navázali J. Kotěra a P. Janák založením Svazu českého díla. Krásná jizba Svazu českého díla existovala zásluhou J. Sutnara až do zániku první Československé republiky.

Již za druhé světové války se objevily snahy pomoci lidovým výrobním družstvům. Roku 1945 vzniklo Ústředí lidové umělecké výroby, které vyšlo z Krásné jizby a Svazu českého díla. V jednotlivých regionech vznikala nová družstva (např. Chodovia – domažlicko, Jihotvar – České Budějovice, Valaška – Valašské Klobuky, atd.) Roku 1957 se z ÚLUV stala samostatně hospodařící organizace, která měla za úkol dbát na zachování tradičních rukodělných technik a postupů z původních materiálů a podporovat řemeslníky a jejich nástupce. Začalo se s terénním výzkumem našeho území a rozsáhlým dokumentováním materiálů a technik. Výrobky byly prezentovány jak fyzicky v Krásných jizbách, tak v časopisech Tvar, Věci a lidé a Umění a řemesla. V roce 1994 bylo ÚLUV zrušeno.

V roce 1989 vyzvalo UNESCO své členské země k péči a pozornosti o staré techniky a řemesla. Česká republika navázala na činnost ÚLUV s cílem zdokumentovat významné prvky lidové kultury. Jak se ukázalo, likvidace ÚLUV napáchala velké škody. Výrobci zůstali bez odborného dohledu, zázemí a podpory jak materiální tak výtvarné, potýkali se s existenčními problémy, což vedlo k opouštění tradičních vzorů, technologií a nezdědka i k jejich likvidaci. V této situaci dozrála myšlenka vytvořit národní program na podporu a záchranu rukodělné tvorby. Tak vznikl titul Nositel tradice lidových řemesel, udělovaný ministrem kultury. V textilním oboru byl tento titul již udělen:

Tkaní - Haně Buchtelové z Malé Vrbky na horňácku

- Zdeňku Kubákovi z Kunžatecké na strmilovsku

Modrotisk - Františku Jochovi ze Skácelova na strážnicku

Bílé vyšívání - Janě Juřicové z Vigantic na rožnovsku

Krosenka - Blance Mikolajkové (viz. foto) z Horních Pasek na rožnovsku a dalším a dalším

Součástí péče o rukodělnou tvorbu je i její prezentace a propagace. Výrobky jsou prezentovány na celostátních výstavách, v galeriích i jako putovní výstavy po muzeích a vzbuzují zasloužený zájem.

[Martin Šimša; Nositelé tradice lidových řemesel I., NÚLK Strážnice 2007](#)

Historie pletení

Pletení a pletené výrobky jsou mladší, než výrobky tkané, nicméně je jejich historie velmi zajímavá. Tato zpočátku ruční technologie prošla nejprve revolucí v souvislosti s vynálezem zátažného stávků Williama Lee v roce 1589. Následovaly další patenty a vylepšení, především v XIX. století. Naprosto nové

a převratné možnosti přinesl rozmach elektroniky a aplikace počítačové techniky.

Lze říci, že se s pleteninami setkáváme na každém kroku. Nosíme je jako **spodní prádlo, vrchní ošacení a doplňky**, používáme je jako **interiérové textilie a obalovou techniku** a trendem posledních cca dvaceti let je využití pletenin jako **technických textilií** v mnoha různých průmyslových odvětvích. Možnosti vzorování pletenin jsou velkým polem působnosti pro **designéry a moderní techniku**, kterou při navrhování používají. Originální modely lze ale také velmi jednoduše vyrábět a vzorovat doma pomocí jehlic nebo neprůmyslových pletacích strojů. Zpracovat je možné opravdu velmi širokou **škálou materiálů**. Pleteniny lze zdobit korálky, flitry, výšivkou i aplikacemi.

Není přesně známo, jak pletení vzniklo. Nejpravděpodobněji se vyvinulo z **řetězového šicího stehu** (jedná se o napojování oček rukou nebo pomocí jehly = nalbinding, nalebinding). Nicméně definice pletení je tato: jedná se o vytváření ok z nekonečné nitě pomocí dvou či více jehlic. Fragменты nalezených pletenin jsou rozptýleny po muzeích celého světa.

Tyto ponožky jsou z roku 300 a jsou vyrobeny technikou nalbinding. Vzhled připomíná křížení stehů nebo kroucení - proplétání.

Příkladem techniky nalbinding ("pletěného zmatku") je i známý fragment nalezený v údolí řeky Indus, píše se o něm v knihách několik tisíc let starých.

Údajně pletené jsou textilie rané peruánské kultury datované 900 až 600 let př.n.l. a nálezy v koptských hrobech v Egyptě 400 př.n.l. Jedná se o proplétání nití mezi sebou. Technika je velmi podobná tkání, textilie ale neobsahují útek. Lze ji vytvářet i na rámu. Tuto techniku pravděpodobně zmiňuje již Homér ve svém eposu Odyseja, kde popisuje, jak **Penelopé** přes den vyráběla rubáš a v noci jej párala. Zřejmě se jednalo o techniku velmi podobnou pletení, protože párat tkaninu by jí trvalo daleko déle, než ji utkat.

Pravděpodobně nejstarší dochovanou pleteninou vytvořenou na jehlicích je arabská ponožka do sandálů s odděleným palcem, která pochází z období před našim letopočtem.

Nejstarší skutečnou pleteninou (vytvořenou na dvou jehlicích protažením jednoho očka druhým) jsou tzv. "Koptské ponožky" z Egypta, datované kolem roku 1000. Jsou to jen zlomky, ale všechny jsou upleteny hladkou jedolící vazbou v barvě bílé a indigové. Mnoho z nich je vzorováno typickou arabskou symbolikou (tzv. Khufic), která má nositeli přinést požehnání a odvrátit zlo. Ponožky jsou bavlněné.

Toto jsou jedny z nejranějších nalezených ponožek. Vzory na nich jsou téměř kompletní. Vypadá to, že pletení je starší, než o něm existují doklady, soudě podle propracované techniky vzorování. Nicméně je svidentní, že pletení vzniklo v Egyptě; přes Španělsko se pak dostalo do zbytku Evropy.

Cca před pěti sty lety byly nejběžnějšími materiály pro pletení bavlna a hedvábí, nikoli vlna. Na středním východě byly tyto materiály daleko dostupnější, než v Evropě. Evropané pravděpodobně začínali plést z vlny, možná ze lnu.

Pletení je pravděpodobně arabský vynález, podle směru práce. Arabové pší zprava doleva a stejně tak i pleteme řádek.

Co tedy víme: pletení vzniklo v Egyptě nebo nějaké sousedící zemi, zhruba kolem roku 1000 a rychle se rozšířilo do Evropy. Další teorie říká, že pletení přinesli do Evropy křižáci během svých výprav v letech 1095 - 1291.

Je zvláštní, že v době raného středověku (5. až 11.st.) se technika pletení pro výrobu punčoch nepoužívala, přestože byla známa. Punčochy se šily a tvarovaly z plátna nebo sukna, nebyly těsně tvarované. Nejstarší prokazatelně pletené výrobky pocházejí ze 7. století našeho letopočtu z Arábie. Protože tyto výrobky vykazují značnou propracovanost a technologickou zdatnost svých autorů, lze s určitostí předpokládat, že technologie samotná existovala již dlouho předtím. Jak se z Východu pletení rozšířilo do Evropy nelze s určitostí říci, je ale velmi pravděpodobné, že pleteniny jako součást své garderoby přivezli vojáci, námořníci a obchodníci. Nejstarší pleteninou nalezenou na evropské půdě je barevně vzorovaná rukavice nalezená na území Španělska.

Jeden z prvních pletených oděvů je také doložen v Horním Egyptě v 6. století n. l. a Egypt je pravděpodobně též kolébkou této textilní techniky. Je velmi pravděpodobné, že se vyvinulo ze sífování, při němž se používaly nejprve kostěné a později železné jehlice. Sífovaná oka byla nahrazena oky pletenými. Počátky rozkvětu pletařského umění v Evropě jsou spjaty se Španělskem a Florencií a jsou datovány do 12. století. Pletené zboží, jako rukavice a punčochy, patřilo k vzácnostem a byli jím obdarováváni vysocí církevní hodnostáři a světší panovníci. Součástí císařského pokladu ve Vídni jsou pletené pontifikální punčochy z 11. a 12. stol. Na obrázku vidíme liturgické rukavice z německého hrobu a detail vazby; vyrobeno kolem roku 1297, uloženy v Albertově a Viktoriině muzeu.

Ludmila Kybalová, *Středověk*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2001

Nejstarším dochovaným artefaktem zobrazujícím pletení je obraz **Navštívení andělů** od Mistra Bertramského pocházející ze 14. století. Obraz představuje Pannu Marii pletoucí na čtyřech jehlicích. Obraz je součástí Buxtehudského oltáře. Do Oxfordského úplného anglického slovníku byl výraz "to knitt" přidán kolem roku 1400.

http://www.allposters.com/-sp/Visit-of-the-Angel-from-the-Right-Wing-of-the-Buxtehude-Altar-1400-10-Posters_i1343151_.htm

Protože původní textilie z přírodních materiálů jsou velmi citlivé na vnější vlivy a snadno podléhají škůdcům a plísním, dochovalo se jich jen minimum a jsou velmi vzácné. Proto nelze s určitostí historii pletení v prvním tisíciletí našeho letopočtu (až na výše uvedené výjimky) dokladovat.

V polovině roku 1500 přichází v pletení novinka: rubní očko. První nalezený pár punčoch byl nalezen v hrobce v Toledu (Španělsko) 1562. od té doby se pletly ponožky s vlnitým okrajem.

Po roce 1500 vlkastlela většina bohatých evropanů alespoň jeden pár pletených ponožek (s dlouhou či krátkou lýtkovou částí na obr.).

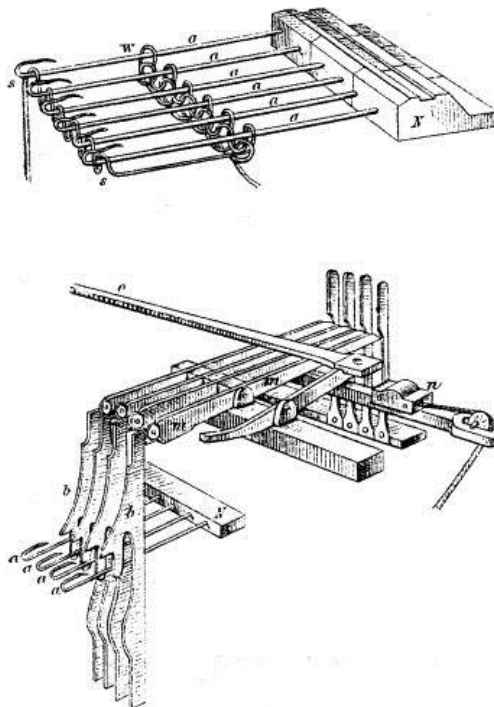
Poptávka po pleteninách začala narůstat: cech pletených klobouků vznikl v Anglii roku 1424 a dále se šířily napříč Evropou. Pletení se stalo samozřejmostí i pro prosté lidi. Jedním z prvních běžně dostupných pletených výrobků byl klobouk, vyrobený z plstěné vlny. Klobouk na obrázku je kolem roku 1600. Trvalo 500 let, než se lidé dopracovali k běžnému pletení z vlny.

V XVI. století již o pletení existují i písemné doklady. V roce 1527 byl v Paříži založen první pletařský **cech** a zanedlouho mělo každé významné evropské město svůj vlastní. Pletení bylo v té době výlučně mužskou záležitostí, ženy směly vykonávat pouze přípravné práce (předení). Stát se učněm také nebylo jednoduché; zájemce se musel učit šest let a musel ke zkoušce vyhotovit několik různých kusů textilií. V českých zemích byl první pletařský cech založen v Praze roku 1612.

Docházelo i k diferenciaci pletených výrobků pod vlivem náboženství, podnebí i hospodářských poměrů (zde mám na mysli dostupnost nebo schopnost vlastní produkce materiálů pro výrobu pletařských přízí), pro každou zemi byly typické jiné druhy pletených textilií. Např. jižní země jsou typické výrobou jemných krajkových punčoch, rukavic a vest s náboženskou tematikou. Pro Austrálii a Německo byl typický chov ovcí, proto pleteniny odtud pocházející jsou hrubší, navíc zdobené výšivkami.

Potud byla výroba pletených oděvů a doplňků výsadou cechů a jejich nošení a používání výsadou panovníků a jejich dvorů. Ale již za doby vlády Alžběty I. se pletení rozšířilo i do domácností. Konečně roku 1589 **William Lee** vynalezl první pletařský stroj. Jednalo se o koníčkový **stávek**, který sloužil k výrobě punčoch. Královna mu však neudělila licenci, protože punčochy ze stávku se jí zdály oproti ruční španělské výrobě příliš hrubé a tak Lee zemřel v chudobě. Se stávkem se úspěšně vrátil Leeho bratr a tentokrát to pro cechy a ruční výrobu pleteného zboží znamenalo zánik. Ruční pletení se dochovalo jako domácí práce.

Obrázek: stávek W. Leeho

komentář: stávek byl určen pro pletení punčoch a měl 16 jehel na 3 palce. (Šíře stávků není dnes známa.) Princip spočíval v tom, že pro každé očko jedné řady pleteniny byla užitá samostatná jehla s háčkem. Háčky jehel ovládala zvláštní lišta. Mezi jehlami byly pohyblivé platiny (ocelové plíšky), s jejichž pomocí se na niti tvořila očka. Stávek umožňoval vytvořit z oček naráz řadu pleteniny. Tento vynález převyšoval asi šestkrát svým výkonem produkci ručního pletáře a později byl zvýšen až na patnáctinásobek.

Příklad inventáře oděvů švédského krále Erica z roku 1566: 27 párů hedvábných punčoch dovezených ze Španělska (cena jednoho páru byla stejná jako roční plat sluhy). Jemnost punčoch je závažná: 25 ok a 32 řádků na palec (25,4mm). V té době již velmi populární pletené kabáty a košile byly upleteny z hedvábných a pozlacených (skutečným zlatem) nití. Nátělníky (jakási spodní trička) jsou podobná těm dnešním, jen jsou delší a širší. Anglický král Karel prý měl takové na sobě v den popravy roku 1649 (hedvábí v barvě oblohy, 8,5 oka na cm - 17 ok na palec).

Pletení se šířilo kolem světa i díky obchodním cestám a cestovatelům. Pletli námořníci z dlouhé chvíle na lodích a rolníci začali zařazovat pletené kusy oblečení ke svým krojům. Postupem času se z pleteniny jako luxusního zboží stala věc denní potřeby. Ve Viktoriánské době se pletení stalo salónní záležitostí: pletly se nádherně zdobené tkanice, tašky i dětské oblečky. Kdosi přišel na to, jak do pleteného výrobku zakomponovat i korálky.

Ze XVII. století se příliš pletených výrobků nedochovalo. Běžně používané pleteniny zanikly, dochovalo se pouze několik vzácných, zřejmě na

rámu pletených koberců a červené, hedvábné, zlatou nití bohatě zdobené rukavice. Přesto existují písemné doklady o dlouholeté tradici výroby punčoch na území Čech. Firma Schreyer v roce 1790 uvádí, že je zde 3753 stavů na pletení punčoch, 1916 punčochářských mistrů, pracujících mechanickým způsobem a 2138 mistrů a 275 tovaryšů pletoucích punčochy ručně. Významným výrobcem byl pražský mistr Jakub Vařecký. Vyučil se v Anglii a Francii, pletl punčochy běžným i anglickým způsobem, uměl stavět stroje. Roku 1791 byl císařem Leopoldem na průmyslové výstavě v Klementinu oceněn a získal zakázku pro císařský dvůr. Zatímco pražané si libovali v hedvábných a bavlněných punčochách, na severu byly v oblibě především vlněné (z anglické vlny). Příkladem produkce jsou např. čísla firmy Wunderlich a Petzold z Aše, která vyráběla ročně 96 000 párů punčoch a dalších 300 druhů rozličného stávkového zboží. Zboží je bavlněné a hedvábné, hladké, prolamované, pruhované i zdobené korálky, pro domácí trh i na vývoz.

Eva Uchalová, Česká móda 1780 - 1870, Olympia Praha, 1999

V XIX. století se pleteniny staly součástí vojenské výstroje, s ohledem na to, kolik v tomto století proběhlo válečných konfliktů je nasnadě, že pletáři v té době neměli o práci nouzi. Toto století je také typické obrovským technickým rozmachem, bylo patentováno velké množství jednak součástek pletářských strojů (1840 kladecí řetězy, 1856 jazýčková jehla, 1900 zařízení pro záměnu vodičů) a jednak i několik strojů samotných: 1864 William Cotton patentoval kotonový stávek na výrobu punčoch; 1866 Mac Nara okrouhlý pletací stroj, 1878 Griswoldův dvoulůžkový okrouhlý pletací stroj a 1892 Wildtův okrouhlý pletací stroj pro výrobu obouruční pleteniny. Zajímavý je údaj z katalogu výstavy z roku 1829, kdy firma Wunderlich a Petzold vystavují strojově pletené šaty a spodní prádlo (spodničku a živůtek). Ruční pletení se začalo úzce specializovat na pletení krajek: výše postavené ženy v domácnosti pletly krajkové šály, rukavičky, čepce, ubrusy a dětské vybavičky.

V první polovině XX. století vzniká fenomén masové kultury a show businessu. Díky strojům, rozličným technickým pomůckám a diferenciaci na trhu práce (vzniku placených služeb) mělo stále více lidí ze středních a nižších tříd více volného času. Tito lidé byli velmi silně ovlivněni filmem, nejprve němým, posléze zvukovým. Móda hollywoodských hvězd vtrhla do ulic. Oděvní průmysl je nucen reagovat na poptávku nejen co se týče množství

oděvů, ale především je nucen podrobit se módnímu diktátu. Se zkrácením sukni bylo nutné obléci odhalené nohy do punčoch (z pravého nebo viskózového hedvábí, luxusní modely zdobené strojovou nebo ručně paličkovanou a vsazovanou krajkou). S emancipací a vstupem žen do společenského, politického života a především s nástupem do zaměstnání se radikálně změnil požadavek na praktičnost a náročnost údržby oblečení. Stříhově i materiálově náročné oděvy byly nahrazeny jednoduchými siluetami, oděv byl rozčleněn na dvou až třídílný komplet, přichází slavný kostým Gabrielly-Coco Chanel (významná návrhářka, s ní přichází rozmach módě podřízené konfekce). V roce 1930 přišla velká celosvětová hospodářská krize a byly zakládány spolky pro ženy, které si pletením vydělávaly peníze. Nejslavnějším z nich byl Bohus Sticking, založený ve Švédsku Annou Jacobsson. V každém pleteném kusu se odráží zručnost a fantazie autora; na fotografii je populární motiv "modrý třpyt".

Následná revoluce v pletení bylo využití pleteného oděvu jako sportovního oblečení. Tato idea přešla ze dvou míst současně - od britské smetánky a pařížských módních návrhářů. Princ z Walesu jako jeden z prvních hrál golf v podobném svetru (originál se bohužel nedochoval).

Co se týče použití samotných pletenin, přichází nový materiál – strojově pletený žerzej (ZJ hladká nebo ZO hladká), obvykle vzorovaný žakárem.

Jednoduché oděvy se zdobily výšivkou , prýmký nebo bordurami. Velkou změnou prošlo dámské prádlo; k tradiční bílé se přidávají pastelové tóny a jemné hedvábné a viskóзовé tkaniny budou postupem času vytlačeny pružnými osnovními pleteninami a krajkami.

S postupným vývojem a zdokonalováním pletařských strojů se stejným způsobem zdokonalovaly pleteniny a stále víc se uplatňovaly jak pro běžné nošení, tak i pro sportovní a společenské účely.

Ve druhé polovině XX. století přinesl velký rozmach textilního a potažmo pletařského průmyslu vynález syntetického vlákna (NYLON, patent 1937, výroba od roku 1940) a později možnost směsování s původními materiály přírodními. Výrobci punčoch po válce okamžitě přešli z drahého přírodního hedvábní na jemné nylonové vlákno. Stejným způsobem reagovali i výrobci interiérových textilií a spodního prádla.

Současně již existuje široká škála pletařských strojů: stroje zátažné okrouhlé i ploché, stroje malopřůměrové, stroje obouruční, kotonové a francouzské stávky a stroje osnovní. S příchodem elektroniky a výpočetní techniky je tendencí kumulace vazebních a tvarovacích možností strojů. Tyto tendence tak vedly k zániku francouzských a kotonových stávků a plochých obouručních strojů; jejich funkce a vazební možnosti plně přebíral plochý pletací stroj. Z osnovních pletařských strojů se ztratily háčkové jehly a byly nahrazeny jehlami dvoudílnými, které umožňují zvýšení pracovní rychlosti strojů.

S příchodem ženských periodických časopisů dochází opět k velkému rozšíření a oblibě ručních prací. Jsou tištěny návody a vzorové předlohy nejen pro pletení, ale i pro další ruční práce. Obliba těchto technik kolísá, v současnosti však lze říci, že ruční pletení se vrací a pletené modely jsou opět v kurzu.

Historie pomůcek pro ruční pletení

Rané pomůcky pro ruční pletení se nedochovaly, je velmi pravděpodobné, že první práce vznikaly proplétáním jednotlivých přízí a protahováním smyček za pomoci prstů. Je ale známo, že severoameričtí Indiáni používali pro pletení hůlky do ruky, nebo zabodnuté do země. Později se pro pletení začaly využívat obdélníkové nebo kruhové rámy s kolíčky po obvodu, z nichž pletenina vycházela otvorem uprostřed. Tato technika se postupem času stala velmi propracovanou a bylo možné realizovat velkou škálu barevných vzorů. Technika zanikla v XIX. století a přežila v podstatě jako pletení na cívce, které slouží k výrobě pletených šňůr

Nejstarší ruční pletařské jehlice měly na jednom konci háček. Pak teprve následovaly jehlice rovné se špicí, tak, jak je známe dnes. Klasické ruční pletařské technice, tak jak ji známe dnes, předcházela technika zvaná **nalbinding**. Jehlice, lépe řečeno jehla (1 kus) sloužil k vytváření vzájemně provlékaných smyček. Byly nalezeny ve zničených římských základnách ze 3.století a doklady o používání této techniky nacházíme i u časných skandinávských kultur.

Pletení na dvou jehlicích je doloženo až od XIII.stol. V té době se jehlice vyráběly z různých materiálů: z mědi, různých druhů dřeva, slonoviny či želvoviny. Jehlice si vyráběl každý pletař sám a pečlivě se o ně staral. Po práci je ukládal do pouzdra, aby se neporušil hladký povrch a špice, které jednou za čas nabrousil, chránil korkovým nebo dřevěným krytem. Součástí výbavy každého profesionálního pletaře byl i držák nebo pouzdro, které se nosilo za opaskem a do kterého se zasunula pravá jehlice, aby si dotyčný uvolnil pravou ruku a mohl tak rychleji přehazovat očka na levou jehlici.

Ve XX. století se začaly strojově vyrábět pletací jehlice tak, jak je známe dnes. Vyráběly se nejprve kovové, později hliníkové a plastové, v současnosti opět kovové, pochromované, aby jejich povrch zůstal navzdory používání neopotřebovaný a neporušený. Jehlice se vyrábějí ve velkém sortimentu průměrů a délek, vyrábějí se jehlice rovné, kulaté i oboustranné a také jehlice pomocné.

Jehlice lze ozdobit mnoha různými způsoby a materiály, vždy však s ohledem na to, aby neztratila svou funkčnost.

Jehlice na obrázku je ukončena korálkem s jemnou filigránskou čepičkou.

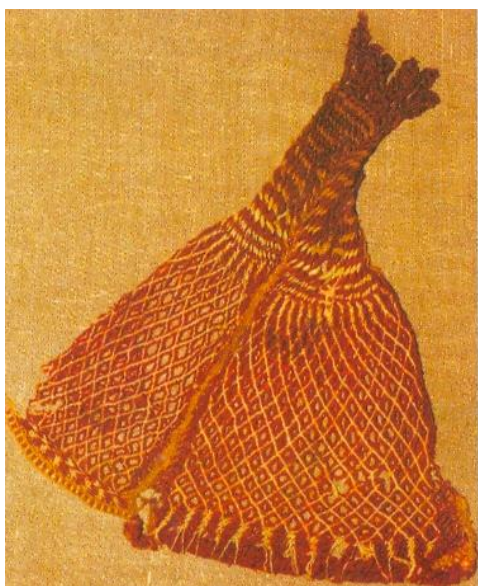

Na obrázku je příklad mosazného zdobení na plastové jehlici.

TECHNIKY PLETENÍ

Pletení na svislém rámu, tzv.krosienka

Technika pletení na rámu je velmi stará, používali ji v době bronzové. Z archeologických nálezů v Evropě datujeme nejstarší nález zhruba 1400 let př.n.l. na Jutský poloostrov v Dánsku, kde byly v hrobech nalezeny sítky do vlasů vyrobené neznámou technikou. Krátce na to byly v koptských hrobech na území Egypta nalezeny sítky a vácčky vyrobené stejným způsobem. Technika byla identifikována těsně před koncem XIX. století jako pletení na rámu. Ukázalo se, že tato technika je známá v různých koutech světa a udržela se až do XX. století. Setkali se s ní nejen v již zmíněném Dánsku, ale i Finsku, Estonsku, Polsku, na východní Moravě a Slovensku, Maďarsku, Rumunsku, Kavkaze, Afgánistánu, Mexiku, Guatemale, Kolumbii, Peru a Venezuele. Z některých písemných nálezů vyplývá, že technika byla známá již ve starověkém Řecku a Římě.

Na našem území byla technika používána v okolí Uherského Brodu a Uherského Hradiště, na Kopicích a Valašsku. Vyráběly se barevné vlněné pásy a v okolí Zděchova zvláštní krojové čepce s jemnými geometrickými vzory. V současnosti je u nás pletení na rámu známější pod slovenským názvem krosienka, na Moravě jako pletení na stativkách.

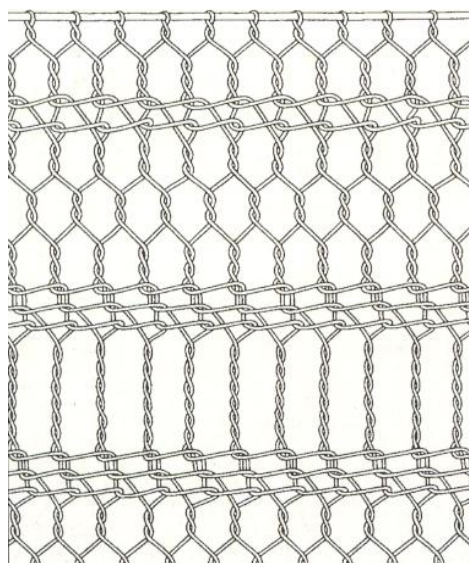
Zmíněnou techniku popisuje Zikmund Winter ve své knize „Dějiny kroje v zemích českých“. Píše o šlojířích, tzv. samokrutnicích, které se nosily v 15. století a na jiném místě popisuje, jak je dívky zhotovovaly na stávku, spíše rámu.

Pomůcky: k pletení je potřeba dřevěný rám větších rozměrů. Na rám uvážeme v horní a dolní třetině provázky, na které navážeme osnovu. Místo provázek lze připevnit dřevěné tyčky – neprohýbají se, ale nelze je posouvat při zkracování osnovy. A dřevěné hůlky (3-10 ks) s kulatým profilem a hladkým

povrchem, cca o 10cm delší než šířka rámu, průměr tyček určuje velikost ok v pletenině.

Materiál: musí být hladký, bez vad a efektů. Používají se len, konopí, vlna a bavlna. Syntetické materiály nejsou vhodné, postrádají potřebnou pružnost.

Princip: zjednodušeně se jedná o křížení svislých nití pomocí prstů ve směru vertikálním. Rozměr hotového výrobku je podstatně menší, než původní rozměr osnovy a je potřeba s tím počítat. Osnovunavíjíme tak, aby vytvořila dvě paralelní soustavy nití – přední a zadní. Z boku mají smyčky tvar osmičky, to umožňuje zrcadlové přibývání pleteniny. Šířka osnovy zůstává stejná i po propletení. Mezi nitě osnovy provlékneme ve spodní části hůlku a posuneme ji cca doprostřed; tím osnovu uhladíme.

Existují tři základní principy proplétání nití:

- hladká pletenina neboli prostina: je typická obtáčením překřížených nití
- plátňová vazba neboli tkanina: nitě jsou pouze překříženy
- dírky: vznikají vynecháním křížení

Vzorování: vzorovat lze pomocí dírek, ale i kombinací obou základních vazeb a jejich odvozenin. Mimo to lze vzorovat i barevně.

[Alena Vondrušková, Ludmila Kaprasová; Šikovní ruce aneb malá škola textilních technik, Praha 1989, 23-065-89]

Pletení na rámu

Rámové pletení je v podstatě obdobou pletení na cívce, jen ve větších rozměrech. Rámy jsou obdélníkové se štěrbinou uprostřed (6 – 18mm), nebo kruhové. Po obvodu jsou 6mm od sebe zatlučeny kolíčky. Každý kolíček znamená jedno oko. Je možné vyrobit pleteninu plochou i dutou. Na kulatých rámech se vyrábí pouze pletenina dutá, velikost výrobku závisí na průměru rámu. Na plochém rámu je možné vyrobit oba typy pleteniny.

Pomůcky: základní pomůckou je rám a háček na přetahování ok. Materiál lze použít jakýkoli v libovolné jemnosti.

Princip: z nekonečného vlákna se vytvářejí oka v jedné řadě (nebo dokola) tak, že výsledkem je plochá (nebo dutá), pletenina rozměrem odpovídající velikosti rámu a tloušťce použité příze.

Postup: při tvorbě první řady obtáčíme kolíčky přízí proti směru hodinových ručiček. Kladení příze v druhém řádku je ale závislé na druhu vazby, kterou chceme vytvořit. Nicméně ať je příze ve druhém a dalších řádcích obmotána jakkoli, vždy přetahujeme háčkem předchozí smyčku přes smyčku nově nakladenou, čímž vznikne oko. Hotovou pleteninu lze odtáhnout ručně, nebo ji můžeme zatížit, aby štěrbinou odcházela sama.

Vzorování: tento způsob pletení nám umožňuje použití více různých druhů vazeb, které jsou blízké klasickému pletení na jehlicích.

- žerzej neboli hladká: první řada viz postup, druhou řadu natáhneme vně kolem kolíčků a přetahujeme jednotlivá oka přes kličky, postup je pro plochou i dutou pleteninu stejný, pletenina je hustá.
- anglická pletenina: pletení plochého výrobku - první řada viz postup, ve druhé a všech dalších řadách omotáme přízi stejně jako v řadě první, háčkem přetahujeme smyčky. Pro pletení plochého výrobku se kladení druhé řady provádí v opačném směru a další řady vždy střídavě proti a po směru hodinových ručiček. V každé řadě po obtožení následuje přetažení předešlých smyček.
- pružný vzor, oboulícní: zprava doleva nahazujeme smyčky střídavě na přední a zadní kolíčky tak, že nitě jsou nataženy přes štěrbinu. Následující obtočení provádíme střídavě zleva doprava a zprava doleva, přičemž háčkem přetahujeme předchozí smyčky přes nově nakladené kličky. Lze vyrobit i pleteninu se skupinkami stejných oček vedle sebe (pleteninu žebrovanou).

Práci na rámu lze i tvarovat, oka lze podle potřeby přidávat a ubírat. Práci na konci uzavíráme po očku, nebo lze oky protáhnout nit a práci stáhnout.

[Juddy Brittainová, Velká obrazová encyklopedie ručních prací, Cesty, 1997]

Pletení na formě

Pletení na formě patří mezi poměrně vyspělé předtkalcovské techniky. Tento princip byl a je používán na celém světě při výrobě košů, rohoží, koberců a podobně, proto se někdy též nazývá vázání. Máme zde dvě soustavy nití, osnovu a útek, ale osnova nevytváří prošlup. Jako textilní techniku využívali pletení na formě západní Slované, v Evropě prokazatelně existovala v Polsku, u nás na východní Moravě (dle archeologických vykopávek z 8. - 10. století ve Starém Městě na jižní Moravě) a na Slovensku. Odtud pochází pojmenování – zápustková, zapiastková, česky nátepníčková technika. (oblasti: Beskydy, Bílé Karpaty, Nízké a Vysoké Tatry, Střítež na Valašsku) Technika se udržela až do období po II. světové válce, především v horských oblastech.

Pomůcky: základem této techniky je dřevěná forma, připomínající tvarem i velikostí budoucí výrobek - zužující se válec na **návleky** "klátik", destička ve tvaru ruky na **rukavice** "modla", polokoule na **čepici** a kopyta na výrobu **papučí**. Na horním i spodním obvodu formy jsou vyřezány drážky, anebo zatlučeny řady dřevěných kolíčků. Obě řady jich musí mít stejný počet. Mezi tyto řady napínáme osnovu a to vždy od spodu k vrcholu.

Nejčastějším materiálem byla ovčí vlna ve svých přirozených tmavých a světlých odstínech, na osnovu byla někdy používán pevně seskaný lněný nebo konopný provázek.

Princip: vlastní pletení začínáme vždy od shora. Útky používáme dva, postupně jimi obtáčíme jednotlivé nitě osnovy a střídavě je ještě obtáčíme navzájem, pracujeme ve směru horizontálním. Útek je vždy dlouhý tak, aby stačil na provázání jednoho řádku a ještě útku 5-7cm zůstalo volně viset. Jelikož je vrchní práce rubová, po obrácení hotového výrobku je líc čistý a na rubu tvoří konce útků teplý vnitřek. Útek je při práci nutné utahovat, aby dokonale zakrýval osnovu. Práci ukončíme 3cm před koncem osnovy, volné konce protáhneme zpět do práce. Z horních kolíčků sejmeme a spojíme k sobě. Okraj je možné olemovat, např. kůží.

Vzorování: tato technika vytváří vazbu podobnou plátňové. Jelikož ale používáme útky dva, můžeme také zajímavě vzorovat. Vzorovat se dá pomocí barev útků a záleží také na použití technice. Vytvořené vzory jsou geometrické. Variant je poměrně hodně - pruhy ve svislých nebo podélných řadách, kostky, pravidelné střídání barev v obou směrech, střídání směru barev v každé řadě nad sebou (vzniká motiv "V") atd. Pletení na formě lze také převést na plošný rám.

[Alena Vondrušková, Ludmila Kaprasová; Šikovní ruce aneb malá škola textilních technik, Praha 1989, 23-065-89]

[Jitka Staňková, Ludvík Baran, Tradiční textilní techniky, Grada Publishing a.s., Praha, 2008]

[www.skjaldborg.livinghistory.cz/]

Pletení na cívce

Tato technika je stará více než tři tisíce let a byla známa mnoha národům na různých kontinentech. V podobě lidové tvořivosti se zachovala dodnes. Pojmenovaná je podle základního nástroje – cívky, i když forem této pomůcky je daleko víc. Klasické kulaté šňůrky byly používány prakticky na každém kroku: v domácnosti a hospodářství, nebo jako doplněk oděvu a obuvi. Koncem XIX. století a počátkem XX. století byla ruční výroba nahrazena výrobou zmechanizovanou a později výrobou tovární. Pouze možnost výroby rozměrnějších kusů (šál či svetrů) na základě stejného principu známé jako pletení na rámu (kulatém či obdélníkovém) zachovalo tuto techniku do 50. let minulého století na Slovensku.

Obdobou pletení na cívce je pletení na hůlkách uspořádaných do kruhu. Ty se drží v ruce, nebo jsou zabodnuty do země. Princip přetahování oček je stejný, jako u pletení na cívce.

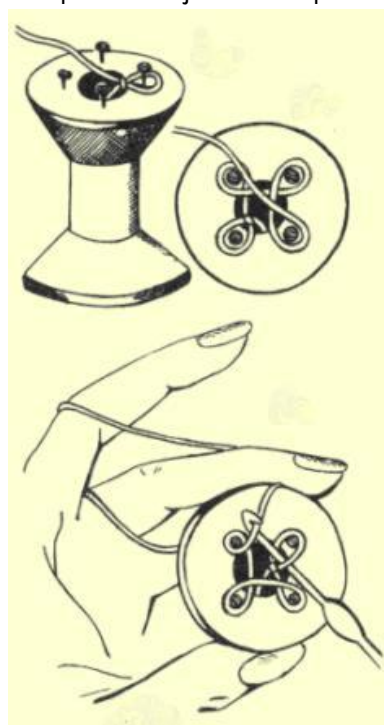
Princip techniky: z nekonečného vlákna se vytvářejí čtyři a více oka v jedné řadě tak, že výsledkem je dutá, kulatá či oválná pletená dutinka – hadice malého rozměru, beze švu.

Postup: Základními pomůckami jsou dutinka (dřevěná, papírová nebo plastová) a háček. Kolem vnitřního otvoru dutinky natlučeme požadovaný počet hřebíčků, většinou čtyři, s kulatými hlavičkami kvůli zatrhávání příze. Hřebíčky by neměly vyčnívat výše než 1 cm, aby nepřekážely při provlékání oček.

Konec příze protáhneme dutinkou a každý hřebíček obtočíme kličkou proti směru hodinových ručiček. Tak vznikne první řada. Konec příze si přidržujeme, nebo ho můžeme zatížit – vytvořit odtah. Pak přízi omotáme kolem hřebíčků z vnější strany a háčkem každé v předchozím řádku vytvořené očko přes novou kličku přehodíme. Očko přetahujeme zepředu dozadu, tj. směrem k otvoru. Cívku přitom držíme mezi palcem a prostředníkem levé ruky, na ukazováku téže ruky máme namotanou nit jako při pletení či háčkování. Cívku otáčíme stále kolem dokola, dokud neupleteme požadovanou délku šňůrky.

Uzavíráme podobně jako pletenou práci. Očko z prvního hřebíčku přesuneme na druhý hřebíček a obě smyčky přehodíme přes taženou přízi na druhém hřebíčku. Pak přesuneme očko ze čtvrtého hřebíčku na třetí a opět přehodíme. Zbydou nám dvě očka, z nich jedno přesuneme k druhému a provlékneme. Tím je šňůrka ukončena. Hotový výrobek je dutý s kulatým průřezem, vzhledem připomíná hladkou zátažnou pleteninu – žerzej. Průměr šňůrky je závislý na velikosti dutinky, respektive průměru vnitřního otvoru, počtu hřebíčků a síle použitého materiálu.

Vzorování: výrobek může být jednobarevný,

Ize jej i barevně vzorovat příčnými pruhy použijeme-li pro každý řádek jinou barvu, nebo můžeme vytvořit výrobek melírovaný, je-li příze tvořena vlákny různých barev.

[Alena Vondrušková, Ludmila Kaprasová; Šikovné ruce aneb malá škola textilních technik, Praha 1989, 23-065-89]

Lucet

Tato jednoduchá textilní technika podobná výše uvedenému pletení na cívce je datována již do časů Vikingů. Dokladem je nález ve švédském Lundu. V Evropě se však hojněji využívala zhruba až od 16 do 19 století. V té době však prý nechyběla v žádném košíčku šicích potřeb.

Pomůcky: jako nástroj poslouží jednoduchá "vidlička" o dvou hrotech zhotovená ze dřeva, dřívě však i z rohoviny či kosti. Kolem těchto hrotů oplétáme řadou smyček vlněnou přízí až do požadované délky, barvičky si volíme dle libosti.

Výsledkem je "provázek" čtvercového profilu, pevný a mírně pružný. Užití je dekorativní - zdobení oděvů, knoflíková poutka, zdrhovací šňůrka, šněrování ale i praktické vázací funkce, zkrátka dle fantazie každého.
[www.skjaldborg.livinghistory.cz/]

Seznam literatury:

- Alena L. Čechová, Anna Halíková; Krajky, výšivky, stuhy, prýmky; Nakladatelství Lidové noviny 2004.
- Martin Šimša; Nositelé tradice lidových řemesel I., NÚLK Strážnice 2007
- Eva Uchalová, Česká móda 1780 - 1870, Olympia Praha, 1999
- Ludmila Kybalová; Středověk, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2001
- Alena Vondrušková, Ludmila Kaprasová; Šikovné ruce aneb malá škola textilních technik, Praha 1989, 23-065-89
- Juddy Brittainová, Velká obrazová encyklopedie ručních prací, Cesty, 1997
- Jiřka Staňková, Ludvík Baran; Tradiční textilní techniky, Grada Publishing a.s., Praha, 2008
- Hanna Jaacksová; Dokonalé pletení, IKAR Praha, 1994
- Zdena Kindlová, Milena Tomková; Pletení na krosenkách, VSUŘ Praha 2001
- kurzy pletení ateliéru Květen

www.guyotbrothers.com

www.allposters.com/-sp/Visit-of-the-Angel-from-the-Right-Wing-of-the-Buxtehude-Altar-1400-10-Posters_i1343151_.htm

www.knitty.com

www.knittinghistory.typepad.com/

www.theknitwear.com

www.historylink.org/index.cfm?DisplayPage=output.cfm&File_Id=5722

knittinghistory.typepad.com/historic_knitting_pattern/

www.menknit.net/history.html

www.knitting-and-crochet-guild.org.uk/collection/index.html

www.skjaldborg.livinghistory.cz

www.textilnik.cz

www.sikovnepleteni.cz

www.rucniprace.cz